Musica Sacra Maastricht

Devotie

donderdag 16
t/m zondag 19
september 2010

vrijdag 17 september · 21.30 - 22.30 uur
Onze Lieve Vrouwebasiliek (vertrekpunt) - Sint Martinuskerk

Concertwandeling I · Lichtprocessie

Van de Onze Lieve Vrouwebasiliek naar de Sint Martinuskerk in Wyck

Psallentes o.l.v. Hendrik Vanden Abeele

Schola Maastricht o.l.v. Hans Heykers

Gregoriaans tweeluik van stadsdevoties
Van de Onze Lieve Vrouwebasiliek, op de linkeroever van de Maas, naar de Sint Martinuskerk in Wyck, op de rechteroever van de Maas. Een tweeluik van gregoriaanse muziek en een korte lichtprocessie legt de relatie tussen twee stadsdevoties, Maria Sterre der Zee en het Zwart Kruis van Wyck, en herinnert aan de verering van het 'patriarchaal kruis' in de Onze Lieve Vrouwekerk (pas in 1933 kreeg de Onze Lieve Vrouwekerk de eretitel basiliek) van de dertiende eeuw tot aan de Franse Tijd.

I.
De vrouwenstemmen van Psallentes zingen onder leiding van Hendrik Vanden Abeele gregoriaans ter ere van de Maagd Maria, ontleend aan middeleeuwse handschriften van de Onze Lieve Vrouwekerk van Maastricht en van de Onze Lieve Vrouwekerk van Tongeren.

II.
Schola Maastricht onder leiding van Hans Heykers brengt de historische verering van het Patriarchaal Kruis en van het Zwart Kruis van Wyck tot klinken.

I. Gregoriaans ter ere van de Maagd Maria
Toen de Franse machthebbers de archieven en bibliotheken opruimden van de kerkelijke instellingen die in 1796 opgeheven waren, zijn er van de 30.000 boeken die als oud papier verkocht werden, enkele door een gelukkig toeval gered. Daartoe behoren ook enkele perkamenten zangboeken van het kapittel van Onze Lieve Vrouw – uit de vijftiende eeuw – en van de kerk van Tongeren. Het zijn gedichten en poëtische teksten die een beeld geven van de middeleeuwse Maria-verering. De dichters hebben zich herhaaldelijk laten inspireren door het Hooglied, het bijbelboek dat vooral sinds de twaalfde eeuw en sinds Bernardus van Clairvaux (1090-1153) werd gelezen als een verbeelding van de intieme band tussen Christus en Maria.
Het ensemble Psallentes zingt uit deze boeken ook gezangen ter ere van de Heilige Maagd, waarbij

Maria wordt aangeroepen als de *Stella maris*, de Sterre der Zee. Natuurlijk konden de laat-middeleeuwse kanunniken nog niet bevroeden dat hun kerk ooit beroemd zou worden als de 'Sterre der Zee'. Want het Mariabeeld, dat toen nog bij de Franciscanen stond, zou pas veel later 'Sterre der Zee' gaan heten. In 1796, na de opheffing van het klooster van de franciscanen, werd het ondergebracht bij twee broedermeesters thuis en in 1804 toegewezen aan de Nicolaaskerk. En pas op 10 oktober 1837 werd het beeld overgebracht naar de inmiddels voor de eredienst weer vrijgegeven Onze Lieve Vrouwekerk. De door de vrouwenstemmen van Psallentes te vertolken gezangen slaan zodoende een brug van de Middeleeuwen naar het heden, naar de Mariadevotie, die, ook al veranderen de tijden, bijna tijdloos schijnt.

MARIABEELD 'STERRE DER ZEE' IN DE ONZE LIEVE VROUWEKERK

ANTIFOON **Virgo prudentissima**
Virgo prudentissima, quo progrederis,
quasi aurora valde rutilans?
Filia Sion, tota formosa et suavis es;
Pulchra ut luna, electa ut sol.

Maagd vol wijsheid, die opkomt
als een schitterende dageraad.
Dochter van Sion, vol schoonheid en lieflijkheid.
Als de maan zo mooi, als zonnegloed zo zuiver.
(naar Hooglied 6:9)

SEQUENS **Stella Maris**
Stella maris, O Maria, tibi presens contio.
Odas solvit vota fundit summo cum tripudio.

Ad conceptum te provexit hodiernum conditor.

Per quam mundo factus caro subveniret perdito.

Ergo tuo nos commenda pia prece domino.
Alvo tuo virginali qui sponsus
ut proprio processit thalamo.

Sterre der Zee, o Maria, aan u dit gedicht,
dat een hymne opdraagt,
een gebed uitspreekt met de allergrootste vreugde.
De Schepper heeft u verheven
tot de ontvangenis van vandaag,
gij, door wie Hij, vlees geworden,
de wereld te hulp komt.
Beveel ons dus door uw vroom gebed aan bij de Heer,
Hij die uit uw maagdelijke moederschoot komt
als een bruidegom uit zijn bruidsvertrek.
(Psalm 18:6)

ANTIFOON **Vidi speciosam**
Vidi speciosam sicut columbam
ascendentem desuper rivos aquarum,
Cuius inaestimabilis odor erat
nimis in vestimentis eius.
Et sicut dies verni circumdabant eam flores rosarum
Et lilia convalium.
Quae est ista quae ascendit per desertum
sicut virgula fumi, ex aromatibus myrhae et thuris.

Ik zag een vrouw,
schoon als een duif die opstijgt boven waterstromen,
wier onschatbaar rijke geur
opsteeg uit haar gewaad.
Als een lentedag was zij omgeven met bloeiende
rozen en lelietjes van dalen.
Wie is dat die opstijgt in de woestijn
als een rookzuil vol mirre en wierookgeur?
(Hooglied 2:1, 3:6)

SEQUENS **Mariae preconio**

Mariae praeconio
Serviat cum gaudio
Fervens desiderio
Verus amor.

Amoris suffragio
Praesentetur Filio
Matris in obsequio
Cordis clamor.

Ave, salus hominum,
Virgo, decus virginum,
Te decet post Dominum
Laus et honor.

Tu rosa, tu lilium,
Cuius Dei Filium
Carnis ad conubium
Traxit odor.

Ave, manans satie.
Fons misericordiae,
Vera mentis sauciae
Medicina.

Tu pincerna veniae,
Tu lucerna gratiae,
Tu superna gloriae
Es regina.

Ave, carens carie,
Speculum munditiae,
Venustans ecclesiae
Sacramentum.

Tu finis miseriae,
Tu ver es laetitiae,
Pacis et concordiae
Condimentum.

O felix puerpera,
Nostra pians scelera,
Iure matris impera
Redemptori.

Da fidei foedera,
Da salutis opera,
Da in vitae vespera
Bene mori.

Om Maria te loven,
moge met vreugde,
vol verlangen,
de ware liefde ons ten dienste staan.

Door de hulp van haar liefde
mag aan haar Zoon,
in respect aan Zijn Moeder,
de smeekbede van het hart worden gericht.

Gegroet, heil der mensen,
maagd, tooi der maagden,
u komt na de Heer
lof en eer toe.

Gij roos, gij lelie,
wier geur de Zoon van God
tot het huwelijk
heeft geleid.

Gegroet, rivier van overvloed,
bron van barmhartigheid,
ware medicijn
voor de gewonde geest.

Gij schenkster van vergeving,
gij licht van genade,
gij zijt de hoogste
koningin der glorie.

Gegroet, gij die vrij van vergankelijkheid zijt,
spiegel van zuiverheid,
schoonheid van de kerk,
heilig geheim.

Gij die de armoede opheft,
gij zijt de lente van de vreugde,
de balsem
van vrede en eendracht.

O gelukzalige jonge moeder,
die onze zonden reinigt,
gebied het, vanuit uw recht als moeder,
aan de Verlosser.

Geef ons het verbond van het geloof,
geef de werkzaamheid van het heil,
geef dat wij op de avond van ons leven
goed sterven.

ANTIFOON **Tota pulchra es**

Tota pulchra es, amica mea,
et macula non est in te;
favus distillans labia tua;
mel et lac sub lingua tua;
odor ungentorum tuorum super omnia aromata.
Iam enim hiems transiit, imber abiit et recessit.
Flores apparuerunt,
vineae florentes odorem dederunt,
et vox turturis audita est in terra nostra.
Surge, propera amica mea;
veni de Libano,
veni, coronaberis.

Alles aan jou is mooi, mijn vriendin,
jouw schoonheid is volmaakt.
Nectar vloeit van je lippen,
honing en melk proef ik onder je tong.
De geur van je lichaam gaat alle parfums te boven.
Want zie, de winter is voorbij, voorbij is de regentijd.
De bloemen zijn al te zien op het veld.
De wijnstokken staan geurend in bloei.
Het koeren van de tortelduif is overal te horen.
Sta op mijn vriendin, mijn schone.
Kom naar mij toe van de Libanon,
kom en je zult gekroond worden.
(Hooglied 4:7, 4:11, 2:11-13 en 4:8)

SEQUENS **Salve Mater Salvatoris**

Salve Mater Salvatoris,
Vas electum, vas honoris,
Vas coelestis gratiae,
Ab aeterno vas provisum,
Vas insigne, vas excisum
Manu Sapientiae.

Gegroet, moeder van de Verlosser,
uitverkoren draagster, draagster van eer,
draagster van hemelse genade,
van eeuwigheid voorbestemde draagster,
uitnemende draagster, draagster afgezonderd
door de hand van de Wijsheid.

Salve, Verbi sacra parens,
Flos de spinis, spina carens,
Flos, spineti gloria;
Nos spinetum, nos peccati
Spina sumus cruentati,
Sed tu spinae nescia.

Gegroet, heilige moeder van het Woord,
bloem uit doornen, maar zelf zonder doornen,
bloem, glorie van de doornentuin;
wij zijn de doornenstruik,
wij worden gewond door de doorn van de zonde,
maar gij zijt vrij van doornen.

Porta clausa, fons hortorum,
Cella, custos unguentorum,
Cella pigmentaria,
Cinnamomi calamum,
Myrrham, tus et balsamum,
Superas fragrantia.

Gesloten deur, waterbron der tuinen, *(Hooglied 4:15)*
bewaarplaats, bewaarster van zalf,
bewaarplaats van kleurstoffen,
gij hebt een beter geur
dan riet van kaneel,
mirre, wierook en balsem.

Salve, decus virginum,
Mediatrix hominum,
Salutis puerpera,
Myrtus temperantiae,
Rosa patientiae,
Nardus odorifera.

Gegroet, sieraad der maagden,
middelares van de mensen,
baarster van het Heil,
mirtekrans van gematigdheid,
roos van geduld,
welriekende nardus. *(Hooglied 4:14)*

Tu convallis humilis,
Terra non arabilis,
Quae fructum parturiit;
Flos campi, convallium
Singulare lilium,
Christus ex te prodiit.

Gij laaggelegen dal,
onbeploegde aarde,
die een vrucht heeft gebaard;
bloem van het veld,
lelie der dalen, *(Hooglied 2:1)*
Christus is uit u voortgekomen.

Tu coelestis paradisus
Libanusque non incisus,
Vaporans dulcedinem;
Tu candoris et decoris,
Tu dulcoris et odoris
Habes plenitudinem.

Tu thronus es Salomonis,
Cui nullus par in thronis
Arte vel materia;
Ebur candens castitatis,
Aurum fulvum charitatis
Praesignant mysteria.

Palmam praefers singularem,
Nec in terris habes parem
Nec in coeli curia;
Laus humani generis,
Virtutum prae caeteris
Habes privilegia.

Sol luna lucidior
Et luna sideribus,
Sic Maria dignior
Creaturis omnibus.
Lux eclypsim nesciens
Virginis est castitas,
Ardor indeficiens
Immortalis charitas.

Salve, mater pietatis
Et totius Trinitatis
Nobile triclinium,
Verbi tamen incarnati
Speciale majestati
Praeparans hospitium.

O Maria, stella maris,
Dignitate singularis,
Super omnes ordinaris
Ordines coelestium.
In supremo sita poli,
Nos commenda tuae Proli,
Ne terrores sive doli
Nos supplantent hostium.

Gij hemels paradijs,
onversneden wierook,
die zoete damp doet opstijgen;
van de glans en de schoonheid,
van de zachtheid en de goede geur
hebt gij de volheid.

Gij zijt de troon van Salomon,
aan wie niemand op tronen gezeten gelijk is,
in maaksel of materie;
het ivoor dat blinkt van kuisheid,
het gele goud dat blinkt van naastenliefde
zijn voorafbeeldingen van de geheimen.

Gij draagt de voortreffelijke palm,
en op aarde hebt gij geen gelijke,
noch in het hemels hof;
lof van het menselijk geslacht,
boven allen hebt gij
het voorrecht van de deugden.

Zon helderder dan de maan,
en maan helderder dan de sterren,
zo is Maria waardiger
dan alle schepselen.
Als licht dat geen verduistering kent
is de kuisheid van de Maagd,
onblusbare gloed,
onsterfelijke liefde.

Gegroet, moeder van vroomheid,
en van de gehele Drieëenheid
de edele aula,
maar voor de majesteit
van het vleesgeworden Woord
bereidt gij een bijzonder gastverblijf.

O Maria, Sterre der Zee,
voortreffelijk door uw waardigheid,
gij wordt gesteld
boven alle hiërarchieën van de hemelingen.
Gij die op de hoogste plaats zetelt,
beveel ons aan bij uw Zoon,
opdat niet terreur of list
van de Vijanden ons ten val brengen.

In procinctu constituti
Te tuente simus tuti.
Pervicacis et versuti
Tuae cedat vis virtuti,
Dolus providentiae.

Jesu, Verbum summi Patris,
Serva servos tuae matris,
Solve reos, salva gratis,
Et nos tuae claritatis
Configura gloriae.

Opgesteld voor het gevecht,
mogen wij veilig zijn door uw bescherming.
Dat de kracht van Stijfkoppige en de Sluwe
mag wijken voor uw deugd,
en bedrog mag wijken voor uw voorzienigheid.

Jezus, Woord van de allerhoogste Vader,
bewaar de dienaren van uw moeder,
koop de schuldigen vrij, red hen kosteloos,
en maak ons gelijk aan de glorie
van Uw heerlijkheid.

Het Patriarchaal Kruis van de Onze Lieve Vrouwekerk

In de Middeleeuwen bezat de Onze Lieve Vrouwekerk een grote kruisreliek. Dit zogenaamd 'patriarchaal kruis' werd in 1204, ten tijde van de Vierde Kruistocht, in Constantinopel (het tegenwoordige Istanbul) geroofd, samen met enkele andere belangrijke relieken.

Het Patriarchaal Kruis, dat dateert uit de tweede helft van de tiende of de eerste helft van de elfde eeuw, bevat vijf partikels van het Heilig Kruis. Het is vanaf het begin van de dertiende eeuw tot aan de Franse Revolutie ononderbroken in de Onze Lieve Vrouwekerk van Maastricht vereerd geweest. Het Patriarchaal Kruis is afgebeeld op een gotisch kapiteel in de kruisgang. Het wordt op deze afbeelding gedragen door twee engelen (zie pagina 11).

Na de Franse Tijd werd het Patriarchaal Kruis geschonken aan paus Gregorius XVI. Het is tegenwoordig een van de belangrijkste pronkstukken van de Vaticaanse musea.

Voor de Onze Lieve Vrouwekerk was het bezit van deze grote kruisreliek zó belangrijk, dat er een speciale liturgische viering voor was ingesteld, als een eigenfeest van de Onze Lieve Vrouwekerk: het feest van de Aanbrenging van het Heilig Kruis (*Festum Allationis Sanctæ Crucis*). Ieder jaar werd plechtig herdacht dat de grote kruisreliek vanuit Constantinopel naar de Onze Lieve Vrouwekerk in Maastricht werd gebracht, tezamen met enkele andere relieken. Men zong het officie van het feest van Kruisverheffing, maar verving daarbij het woord *exaltatio* door *allatio*.

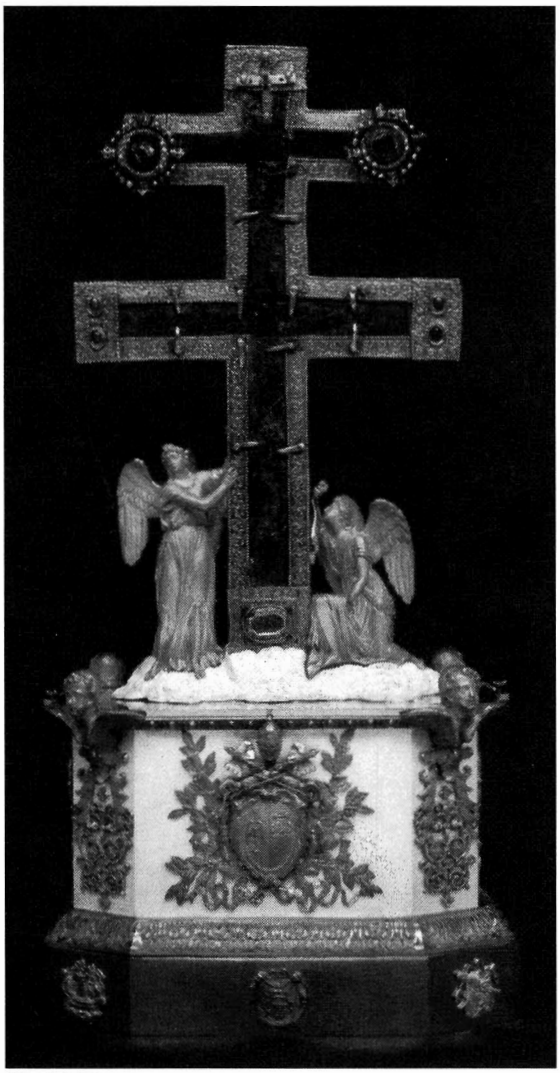

HET PATRIARCHAAL KRUIS VAN DE ONZE LIEVE VROUWEKERK
ZOALS OPGESTELD IN HET MUSEUM VAN HET VATICAAN

II. Het 'Zwart Kruis' van Wyck

Hoewel het Zwart Kruis op stijlkenmerken te dateren is in de dertiende eeuw, verschijnt de legende over het Zwart Kruis pas in 1524. Een ridder uit Riemst had bij terugkeer van zijn bedevaart naar het Heilig Land aan zijn jongste dochter als cadeautje een noot gegeven, geplukt bij het Heilig Graf in Jeruzalem. De dochter plantte de noot in de grond en er groeide een notenboom uit. Maar tijdens een onweer werd de boom door de bliksem getroffen en spleet hij uiteen, waardoor er een corpus van de Gekruisigde ontstond. De dochter trad in bij de Witte Vrouwen in Maastricht en zij nam het beeld mee naar haar klooster.

Bij de Witte Vrouwen kende het kruisbeeld, dat *Cruys van der Not* ofwel *Cruys wter Not Gewassen* werd genoemd, een grote verering, vooral door Hongaren. Bij gelegenheid van de Heiligdomsvaart in 1524 kwam een pelgrim zelfs op blote voeten vanuit Hongarije om het kruis te vereren.

Na de opheffing van het klooster door de Franse overheid in 1796 wisten de laatste zusters het beeld in veiligheid te brengen en in 1804 werd het door bisschop Zaepffel van Luik toegewezen aan de Sint Martinuskerk van Wyck, waar het een grote verering geniet, niet in het minst dankzij de op 11 september 1813 opgerichte broederschap van het Heilig Kruis.

Hymne Crux fidelis

Het klankbeeld rond de devotie van het Heilig Kruis wordt omlijst door twee lofzangen van de Italiaanse dichter Venantius Fortunatus (530-609), die werkzaam was aan het hof van koningin Radegundis. De twee hymnen zijn gemaakt bij gelegenheid van de aankomst van een kruisreliek in Poitiers. Men gaat de processie tegemoet, trekt de stad binnen en zingt zegeliederen ter ere van het Heilig Kruis.

Het eerste gezang *Crux fidelis* is een onderdeel van de hymne *Pange lingua*, die evenals de slothymne *Vexilla regis* oorspronkelijk uit tien strofen bestaat. De strofe *Crux fidelis* bevat de kerntekst: 'dulce lignum, dulci clavo, dulce pondus sustinens'. In de liturgie van Goede Vrijdag wordt de gehele strofe als refrein gezongen. Deze kerntekst keert terug in een aantal gelegenheidsantifonen die we kunnen beschouwen als echte devotieliederen. Het kruis draagt een 'zoete last' en deelt dus in de grote betekenis van het kruis als zegeteken. De dichters putten zich uit in superlatieven om aan te duiden dat wij dankzij het kruis deel mogen hebben aan de heerlijkheid, want God regeert vanaf het kruis. Met een toespeling op Psalm 96,10: 'Dicite in nationibus: Dominus regnavit a ligno'.

Deze tekst wordt in de strofische bewerking als volgt weergeven:

Wat David in zijn vrome lied
voorspeld heeft, dat is nu geschied
hij heeft de volkeren geleerd
dat God vanaf het hout regeert.

Het metrum van de tekst van de slothymne is bijzonder passend voor een plechtige processie. De cadans kort-lang, met nadruk op de woordaccenten, is daartoe van nature geschikt.

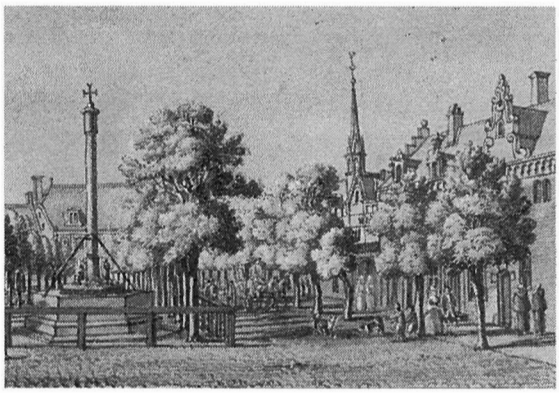

HET VRIJTHOF MET RECHTS HET KLOOSTER VAN DE 'WITTE VROUWEN' TOEGESCHREVEN AAN JAN DE BEUER, CA.1740

HYMNE **Crux fidelis inter omnes**

Crux fidelis inter omnes
arbor una nobilis.
Nulla silva talem profert,
fronde, flore, germine.
Dulce lignum, dulci clavo,
dulce pondus sustinens.

Edelste van alle bomen,
zalig Kruis van ons geloof,
uit welk woud zijt gij genomen,
zo met takken, bloemen, loof?
Lieflijk hout, welk een volkomen
lieve last hangt in uw loof.

De parentis protoplasti
fraude Factor condolens,
quando pomi noxialis
morsu in mortem corruit,
ipse lignum tunc notavit,
damna ligni ut solveret.
Dulce lignum...

Ziende hoe het menselijk leven,
dat Hij schoon geschapen had,
aan de dood was prijsgegeven
om de vrucht die Adam at,
heeft God weer een boom verheven,
gaf Zijn allerliefste schat.

Hoc opus nostræ salutis
ordo depoposcerat,
multiformis proditoris
arte ut artem falleret
Et medelam ferret inde
hostis unde læserat.
Crux fidelis...

Om het heil ons te bereiden,
heeft Hij het heilig recht voldaan,
heeft hem die ons kwam misleiden
met zijn list beschaamd doen staan,
bood ons om ons te bevrijden
deze vrucht der liefde aan.

Lectio

Deze lezing (Philippenses 2:5-11) werd als epistel gelezen op het middeleeuwse feest van de Aanbrenging van het Heilig Kruis in de Onze Lieve Vrouwekerk.

Hoc enim sentite in de vobis, quod et in Christo Iesu: qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo: sed semetipsum exinanivit, formam servi accipiens, in similitudinem hominum factus, et habitu inventus ut homo. Humiliavit semetipsum factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis. Propter quod et Deus exaltavit illum, et donavit illi nomen, quod est super omne nomen: ut in nomine Jesu omne genu flectatur cælestium, terrestrium et infernorum, et omnis lingua confiteatur, quia Dominus Iesus Christus in gloria est Dei Patris.

Die gezindheid moet onder u heersen welke ook Jezus Christus bezielde. Hij, die bestond in goddelijke majesteit, heeft zich niet willen vastklampen aan de gelijkheid met God. Hij heeft Zichzelf ontledigd en het bestaan van een slaaf op zich genomen. Hij is aan de mensen gelijk geworden. En als mens verschenen heeft hij zich vernederd door gehoorzaam te worden tot de dood, tot de dood aan het kruis. Daarom heeft God hem hoog verheven en hem de naam verleend die boven alle namen is. Opdat bij het noemen van zijn naam zich iedere knie zou buigen in de hemel, op aarde en onder de aarde, en iedere tong zou belijden, tot eer van God de Vader: Jezus Christus is de Heer.

Ecce lignum

In de liturgie van Goede Vrijdag wordt het kruis, dat bedekt is door een paarse doek, ontbloot en telkens omhooggeheven. Tijdens dit liturgisch gebaar zingt de diaken-priester driemaal, telkens één toon hoger: *Ecce lignum*. Daarna volgt het antwoord van het volk: 'Komt, laten we het kruis aanbidden'. Na deze Kruisverheffing en ontbloting gaat ieder een teken van devotie stellen, door het kruis aan te raken met de mond en/of de lippen.

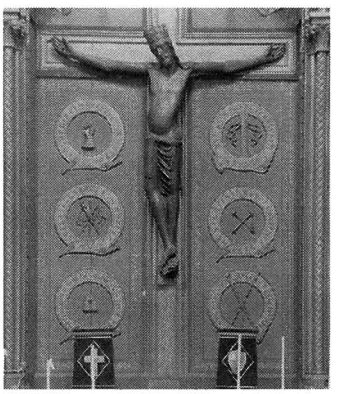

HET ZWART KRUIS VAN WYCK

Ecce lignum

Ecce lignum Crucis
in quo salus mundi pependit.
Venite adoremus.

Zie het hout van het Kruis,
waaraan de Verlosser van de wereld hing.
Komt, laten wij aanbidden.

Antifoon O crux benedicta

Nu volgen enkele kruisgezangen die opmerkelijk zijn in tekstsamenstelling, maar zeker ook in muzikale vormgeving. De natuurlijke beknoptheid van de liturgie wordt losgelaten en de componisten beijveren zich om de rijk geschakeerde tekst door weelderige toonslierten, grotere toonomvang en zelfs motiefherhalingen te profileren. De meeste gezangen beginnen met een O-acclamatie en de begroeting van het kruis wordt voorzien van een aantal bijstellingen:

O Crux... benedicta
O Crux... splendidior cunctis astris
O Crux... gloriosa, O Crux... adoranda
O Crux... victoria
O Crux viride lignum.

In een aantal gevallen wordt er een smeekbede aan toegevoegd. Opmerkelijk is dat het aspect van het lijden nauwelijks een rol speelt.
Als model van de *stylus luxurianus*, de weelderige verklanking, hier een beschrijving van de antifoon *O crux benedicta*. De tekst is beknopt en essentieel: het kruis is gezegend omwille van de hemelse Koning, die zich met dit kruis vereenzelvigd heeft. Deze kerntekst wordt besloten met een alleluia-acclamatie, die door herhaling van motieven gerekt wordt. Het gezang, dat nauwelijks melodische sprongen bevat, maakt door de glijdende beweging en de heldere modale structuur grote indruk. Dit is opmerkelijk, temeer omdat bekend is dat dit gezang in de Onze Lieve Vrouwebasiliek ontelbare keren geklonken heeft tijdens de verering van het Patriarchaal Kruis.

ANTIFOON **O crux benedicta**

O crux benedicta
quæ sola fuisti digna portare
Regem cælorum et Dominum,
alleluia.

O gezegend kruis.
Gij alleen zijt waardig geacht
de Koning van de Hemelen en de Heer te dragen.
Alleluia.

ANTIFOON **O crux, splendidior**

O crux, splendidior cunctis astris, mundo celebris,
hominis multum amabilis, sanctior universis,
quæ sola fuisti digna portare talentum mundi,
dulce lignum, dulces clavos, dulcia ferens pondera,
salva præsentem catervam, in tuis hodie laudibus
congregatam.
Alleluia, alleluia.

O Kruis, schitterender dan alle sterren, befaamd over de wereld, liefdevol voor de mensen, heiliger dan alles! Gij alleen was waardig de kostbaarste schat van de wereld te dragen. Zacht hout, zachte nagels, een zachte last dragend, breng verlossing aan deze gemeenschap die vandaag bijeen is om u te eren.
Alleluia, alleluia.

ANTIFOON **O crux gloriosa**

O crux gloriosa, o crux adoranda,
O lignum pretiosum et admirabile signum,
per quod et diabolus est victus et mundus Christi
sanguine redemptus. Alleluia.

O glorievol kruis, o aanbiddenswaardig kruis,
o kostbaar hout en bewonderenswaardig teken,
waardoor de duivel is overwonnen en de wereld
door het Bloed van Christus is verlost. Alleluia.

ANTIFOON **O crucis victoria**

O crucis victoria et admirabile signum
in cœlesti curia fac nos captare triumphum.

O zege van het kruis, en wonderbaarlijk teken:
doe ons de zege behalen in het hemelse Rijk.

RESPONSORIE **O crux viride**

O crux viride lignum, quia super te pependit
Redemptor rex Israel,
O quam dulce lignum, quam dulces clavos,
quam dulcia ferens pondera!
O quam pretiosum lignum, quam pretiosa gemma,
quæ Christum meruit sustinere!
Custodi, Domine, gregem tuum, quem redemisti
per lignum sanctæ crucis.

O kruis, groen hout, want aan u heeft gehangen
de Verlosser, de koning van Israël.
O lieflijk hout, o lieflijke nagels,
die een zo lieflijke last dragen!
O kostbaar hout, hoe een kostbaar juweel
dat het verdiende Christus te dragen.
Waak over Uw kudde, Heer, die Gij hebt verlost
door het hout van het heilig kruis.

HYMNE **Vexilla regis**

Vexilla regis prodeunt,
fulget crucis mysterium,
quo carne carnis conditor
Suspensus est patibulo,

Quo, vulneratus insuper
mucrone diro lanceæ,
ut nos lavaret crimine,
manavit unda et sanguine.

Arbor decora et fulgida,
ornata regis purpura,
electa digno stipite
tam sancta membra tangere!

Beata, cuius brachiis
sæcli pependit pretium,
statera facta est corporis
prædam tulitque tartari.

Salve, ara, salve, victima,
de passionis gloria,
qua vita mortem pertulit
et morte vitam reddidit!

Des konings vaandels gaan vooraan,
het geheim des Kruises grijpt ons aan,
dat op het schandhout uitgespreid
de Schepper als een schepsel lijdt.

Het harde ijzer van de speer
stak in de zijde van de Heer,
opdat het water en het bloed
ons reinigen in overvloed.

Hoe moogt gij, boom, zo blinkend staan
met het Koninklijke purper aan?
O stam, het heeft de Heer behaagd
dat gij Zijn heilig Lichaam draagt!

O zalig aan wiens takken breed
het kostbaarst dat de wereld weet
als aan een waag gewogen is,
geheven uit de duisternis.

Ik groet u, altaar, groet u, lam,
dat 't heerlijk lijden op zich nam,
waar 't leven mee de dood bedwingt,
als 't leven uit de dood ontspringt.

O crux, ave, spes unica!
hoc passionis tempore
piis adauge gratiam
reisque dele crimina.

Te, fons, salutis, Trinitas,
collaudet omnis spiritus;
quos per crucis mysterium
salvas, fove per sæcula. Amen

O kruis, u groet ik, want gij zijt
mijn hoop in deze lijdenstijd.
Geef vrolijkheid wie u vertrouwt
Genade, wie zijn kwaad berouwt.

U brenge al wat leeft de eer,
Drievuldigheid, o ene Heer,
die ons door het kruisgeheim bevrijdt,
regeer ons tot in eeuwigheid. Amen.

Psallentes

Het gregoriaanse ensemble Psallentes ('de zingenden') werd in 2000 opgericht door Hendrik Vanden Abeele. Het ensemble bestaat uit professionele zangers en zoekt naar het wezen van het gregoriaans in verschillende historische stadia. Bijzondere aandacht gaat uit naar het gregoriaans van de late Middeleeuwen en de Renaissance.
Met een debuut op de Dag van de Oude Muziek in Alden Biesen 2007 werd naast de mannelijke bezetting van Psallentes ook een vrouwelijke bezetting gepresenteerd. Acht jonge zangeressen legden zich toe op de vertolking van de etherische muziek van Hildegard von Bingen. Intussen kende het project 'gregoriaans met jonge vrouwenstemmen' een tweede invulling met 'De Begijntjesprocessie', een programma rond het gregoriaans van de Begijntjes, zoals dat in laat-middeleeuwse bronnen uit verschillende Vlaamse Begijnhoven tot ons komt.
Psallentes wordt sinds 2008 structureel ondersteund door de Vlaamse Gemeenschap.

HET PATRIARCHAAL KRUIS, AFGEBEELD OP EEN KAPITEEL IN DE KRUISGANG VAN DE ONZE LIEVE VROUWEBASILIEK

Bij dit programma wordt Psallentes gevormd door Helen Cassano, Barbara Somers, Sarah Abrams, Veerle Van Roosbroeck, Rozelien Nys, Rein Van Bree, Kerlijne Van Nevel en Soetkin Baptist, onder leiding van Hendrik Vanden Abeele.

Psallentes geeft nog 2 concerten tijdens dit festival:

Gesta Sancti Lamberti
De heilige Lambertus bezongen aan de hand van een laat twaalfde-eeuws antifonarium.
- donderdag 16 september · 17.30 - 18.30 uur
  Onze Lieve Vrouwebasiliek

Capilla Flamenca & Psallentes
In zijn *Missa Ghy syt die wertste boven al* parodieert de laat-middeleeuwse componist Johannes Ghiselin zijn gelijknamige profane liefdeslied. Tussen de misdelen zingt Psallentes antifonen die in de 15e eeuw zijn gecomponeerd voor de OLVrouwebasiliek.
- vrijdag 17 september · 23.00 - 24.00 uur
  Onze Lieve Vrouwebasiliek

Hendrik Vanden Abeele

Hendrik Vanden Abeele werkt als onderzoeker aan het Orpheus Instituut Gent en is gastdocent aan de conservatoria van Rotterdam en Den Haag. Hij is pianist en behaalde het Hoger Diploma piano met grote onderscheiding. In 2000 werd hij ook Meester in de Muziek, specialisatie piano, eveneens met grote onderscheiding. Naast zijn activiteiten als docent, pianist en voordrachthouder is hij freelance zanger bij verschillende vocale ensembles. Van 2000 tot 2005 was hij vaste bariton bij het Vlaams Radio Koor.

Hendrik Vanden Abeele realiseerde een dertigtal cd's en ondernam concertreizen in Europa, Noord-Amerika, Nieuw-Zeeland, Zuid-Korea, China en Japan. In 2004 werd hij toegelaten tot het traject Doctoraat in de Kunsten aan de Faculteit der Kunsten van de Universiteit Leiden (met doctoraatsopleiding docARTES aan het Orpheus Instituut Gent). Het onderzoeksproject betreft de uitvoeringspraktijk van het gregoriaans in het vijftiende-eeuwse Gent.

Schola Maastricht

De Schola Maastricht bestaat uit beroepsmusici die zich tijdens en na hun conservatoriumopleiding vanuit hun eigen discipline – zang, koordirectie, orgel, schoolmuziek en muziektheorie – gespecialiseerd hebben in het gregoriaans. Het merendeel van de leden volgde gedurende vier jaar een postconservatoriale opleiding Gregoriaans aan het Maastrichts Conservatorium bij dr. Alfons Kurris. Onder zijn supervisie werd de Schola Maastricht in 1994 opgericht. De schola heeft vele radio- en televisieopnamen gemaakt en trad onder meer op in het festival Les Académies Musicales de Saintes, het gregoriaans festival in Watou, het Festival van Vlaanderen, het festival L'Europe et l'orgue in Maastricht, het internationale Gregorianisches Choralfestival in Vác (Hongarije) en het AISCGre-congres in 2003 in Hildesheim.

In 1999 nam Hans Leenders de leiding van de schola over. Alfons Kurris is sindsdien artistiek adviseur. Vanaf 2005 is de artistieke leiding in handen van Hans Heykers. De schola is niet verbonden aan een kerk of parochie en treedt voornamelijk concertant op.
Van de Schola Maastricht verschenen de cd's *Middeleeuwse vespers van Sint Servaas, Heiligen uit de Euregio - Lambertus, Karel de Grote, Servatius* en een cd met *Liturgische spelen in de Euregio*.
In dit programma wordt de Schola Maastricht gevormd door Franco Ackermans, Bernard Pfeiffer, Frans Gommers, Patrick Heckmans, Felix Kranen, Ed Smeets en Mathieu Vermeulen.

Hans Heykers

Hans Heykers is afgestudeerd aan het Conservatorium Maastricht in het hoofdvak orgel bij Jean Wolfs en muziektheorie bij Henri Delnooz. Hij studeerde er ook kerkmuziek en volgde de post-HBO-opleiding Gregoriaans bij Dr. Alfons Kurris. Als zanger en organist verleende hij medewerking aan diverse radio- en cd opnamen. Hij is organist van de OLV-Basiliek en artistiek leider van de Schola Maastricht.

toelichting · Régis de la Haye en Fons Kurris © 2010
vertaling Vexilla regis · J.W. Schulte Nordholt
overige vertalingen · Régis de la Haye

Musica Sacra Maastricht is een coproductie van
Stichting Musica Sacra Maastricht
Theater aan het Vrijthof Maastricht
KRO Radio4

- **FESTIVALDIRECTIE** Guido Wevers, Jacques Giesen (a.i.)
- **BESTUUR** Mr. Philip Houben, Mr. Eddy Klomp, dhr. Bas Huijser en mw. Hannah Leenders-Selanno
- **PROGRAMMACOMMISSIE** Guido Wevers, Jacques Giesen, Stijn Boeve, Fons Dejong (Theater aan het Vrijthof), Russell Postema, Sylvester Beelaert (KRO), Jos Leussink (hors catégorie)
- **PROJECTLEIDING EN FONDSENWERVING** Stijn Boeve
- **PRODUCTIE** Peter Noten
- **MARKETING EN PUBLICITEIT** Edmée Janssen
- **UITBALIE** Hanneke Roymans en Calja Hellebrand
- **TECHNIEK** Peter Vanhex
- **FACILITAIR** Roel Schoenmaeckers
- **FINANCIËN** Jos Spauwen en Joyce Paquay
- **REDACTIE** Philip Leussink (vormgeving) en Jacinta Wetzer
- **BASISONTWERP** Dorine Verharen bNO

- **MET DANK AAN** Nederlands Fonds voor Podiumkunsten+, Provincie Limburg, Gemeente Maastricht, Theater aan het Vrijthof, KRO Radio4, SNS Reaalfonds, Stichting VSBfonds, Stichting Elisabeth Strouven, Stichting Kanunnik Salden Nieuwenhof, Institut Ramon Llull, de Vrienden van Musica Sacra Maastricht, BV-Limburg / Zicht op Maastricht, het Limburgs Festival Platform, L1 Radio en Televisie en Dagblad De Limburger (Media Groep Limburg) voor de financiële en promotionele ondersteuning.
- **SAMENWERKINGSPARTNERS** Lumière Cinema Maastricht, Intro in situ, Studium Chorale, Limburgs Symfonie Orkest, Maastrichts Mooiste, Bonnefantenmuseum, VVV Maastricht, Maastrichts UITburo, Dr. Fons Kurris, Ds. Joen Drost en alle deelnemende locaties.

- **STEUN HET FESTIVAL** word vriend voor € 25 per jaar en geniet van unieke voordelen. Aanmelden kan via de festivalwebsite of per mail naar info@musicasacramaastricht.nl.

Stichting Musica Sacra Maastricht
Vrijthof 47, 6211 LE Maastricht
www.musicasacramaastricht.nl

theater aan het vrijthof
kro radio4
FONDS PODIUM KUNSTEN PERFORMING ARTS FUND NL
Gemeente Maastricht
provincie limburg
STICHTING ELISABETH STROUVEN
limburgs festival platform
SNS REAAL Fonds
VSBfonds
maastricht:
Institut Ramon Llull
De Limburger Limburgs Dagblad
Kanunnik Salden Nieuwenhof
MAASTRICHTS UIT BURO